

Wiek II (lata 100) - PRZEŚLADOWANIA I ROZWÓJ

WSPANIAŁY ROZWÓJ

chrześcijaństwa, jaki miał miejsce po roku 100 dokonywał się w kontekście prześladowań, kultów i fanatyków. Kościół nie był centralnie zarządzany - składał się z luźno zorganizowanych kościołów lokalnych.

PRZEŚLADOWANIA

Drugi wiek chrześcijaństwa cechują kolejne fale prześladowań:

1. za Nerona (lata 64-68), który zabił Piotra, Pawła i większość apostołów;
2. za Domicjana (poł. lat 90), który zesłał Jana na Patmos;
3. za Trajana (111-113). Korespondencja między imperatorem Trajanem a Pliniuszem Młodszym (zarządcą Bitynii) pokazuje charakter tych prześladowań. Chrześcijańscy aresztowani i wzywano do publicznego zaparcia się wiary. Uległych wypuszczano na wolność, a nieulegających zabijano. Atmosferę tych czasów oddają listy Ignacego, biskupa Antiochii (110-115), pisane z podróży do Rzymu na miejsce egzekucji, oraz męczeństwo Polikarpa, biskupa Smyrny (155).

Oficjalne zarzuty i przyczyny prześladowań:

1. kanibalizm (chrześcijanie utrzymywali, że jedzą mięso Chrystusa i piją Jego krew);
2. ateizm (chrześcijanie nie mieli widzialnego Boga, nie mieli posążków, do których by się modlili i nie chcieli się modlić do rzymskich bogów - w szczególności do Cezara).

KULTY

Jakśmy ciągną do światła, tak od 1. wieku kulty do chrześcijaństwa. W 2. wieku wystąpili *gnostycy* (twierdzący, że to, co duchowe jest dobre, a to, co materialne, jak ciało, jest złe i oddzielone od tego, co duchowe), oraz *marcjoniści* (antysemici podający się za chrześcijan).

FANATYCY

Trudniej radzić sobie z fanatykami niż ze zwolennikami kultów. Fanatycy są prawdziwymi wierzącymi doprowadzającymi dobre rzeczy do ekstremum. Głównym przykładem są *montaniści*. Zaczęło się od Montanusa w r.172 we Frygii. Był to ruch podobny do purytańsko-charyzmatycznego,

bez wielkich emocji, ale za to z prorocztwami, modlitwą w językach i cudami. Promowali Ducha Św., ale odmawiali przebaczenia poważnych grzechów popełnionych po chrzcie. Faworyzowali celibat, posty i męczeństwo. Przystąpił do nich nawet wielki **Tertulian**, który zauważył, że "krew męczenników jest posiewem kościoła". Prorocтва Montanusa nie spełniły się jednak. Ich upieranie się przy wizjach zagrażało kanonizowaniu się Nowego Testamentu.

Główna linia chrześcijaństwa odrzuciła w końcu montanistów. Ruch ten upadł w końcu po około 100 latach.

OBRONA APOLOGETÓW

Jednym z powodów, dlaczego chrześcijaństwo dotarło do wszystkich warstw społecznych, była wielka liczba wykształconych nauczycieli i uczonych, którzy promowali wiarę. Najbardziej znaczącą była grupa Apologetów (gr. *apologos* = obrona). Należeli do nich **Justyn Męczennik** (napisał swoją "Pierwszą" i "Drugą" apologię około r.150.) i **Ireneusz** (napisał "Przeciw herezjom" w r.180).

Historia pokazała, że kulty i fanatycy nie są niebezpieczne dla kościoła

Okolo roku 200 istniały 3 główne ośrodki chrześcijaństwa: **Antiochia Syryjska, Aleksandria i Rzym**. Aleksandria i Kartagina były ośrodkami wielkiego rozwoju Kościoła w Afryce Północnej. Kościół północnoafrykański zaistniał bez wątpliwości niedługo po Zielonych Świątach z Dz.2. Od czasów starożytnych była tam silna grupa Żydów (w Aleksandrii w r. 250 przed Chr, przetłumaczony został Stary Testament na język grecki).

W 8 wieku muzułmanie o mało co zagłuszyli ich. Chrześcijaństwo północnoafrykańskie reprezentowane jest dziś przez Kościół Koptyjski. Afryka Północna, jakkolwiek niezależna od Wschodu i Zachodu, jednak posiada bliskie powiązania ze wschodnim prawosławiem.

Kościół północnoafrykański zawsze różnił się trochę od chrześcijaństwa z Rzymu czy Antiochii. Budził kontrowersje z powodu montanistów i swobodnego, alegorycznego podejścia do interpretacji Biblii, ale z niego wywodził się Augustyn (354-430), który wniósł wielki wkład w chrześcijaństwo i też przyczynił się do powstania kilku znaczących nieporozumień.

ORYGENES, CYPRIAN I ANTONI

Warto pamiętać o trzech znaczących imionach:

1. **Orygenes (185-2540)** urodzony w rodzinie chrześcijańskiej w Aleksandrii stał się nauczycielem, pisarzem i duchownym. Prawdopodobnie był pierwszym twórcą Biblii paralelnej w języku greckim i hebrajskim. Orygenes uczył trzech poziomów interpretacji Biblii: (1) dosłownej, (2) moralnej, i (3) alegorycznej. Próbował także wyrazić chrześcijaństwo poprzez filozofię Platona oraz wdał się w spekulacje nt. powszechnego zbawienia i preegzystencji dusz.

2. **Cyprian** - nawrócił się w roku 246, był bogatym i bardzo kulturalnym obywatelem Kartaginy. Dwa lata później został biskupem (248-258) na skutek oddania celibatowi, ubóstwu i Biblii. Był tolerancyjny wobec odstępców z powodu prześladowań. Uważał, że tylko główna linia Kościoła ma prawo chrzcić nawróconych. Zwołał wiele soborów

biskupich celem zachowania jedności i harmonii z charyzmatyczno-purytańską frakcją Tertuliana.

3. **Antoni z Egiptu** (prawdopodobnie 251-356) był pierwszym odnotowanym mnichem kościoła. W wieku lat 20 rozdał cały swój majątek, aby naśladować Chrystusa. Mimo, że próbował prowadzić życie samotne, otoczony był ciągle przez odwiedzających i wielu z nich zaprowadził do Chrystusa.

SZALEJĄCE PRZEŚLADOWANIA

W roku 250 kościół doświadczył najstraszniejszych prześladowań - za imperatora Decjusza (249-251). Wymagał on od wszystkich obywateli składania ofiar tradycyjnym rzymskim bogom - w przeciwnym razie czekała ich egzekucja. Zostało straconych wiele chrześcijan, włącznie z biskupami Antiochii, Jerozolimy i Rzymu. Drugie srogie prześladowanie nastąpiło za imperatora Waleriana (253-260), a najgorsze nastąpiło za Dioklecjana w latach 303-305. Chrześcijaństwo dotarło jednak do sfer rządowych. Chrześcijankami stały się żona i córka Dioklecjana, a też wielu innych - zarówno na wysokich stanowiskach, jak i spośród niewolników i sług.

STARSI, BISKUPI, METROPOLICI I PATRIARCHOWIE

Jednym z najbardziej niefortunnych zjawisk we wczesnym kościele było to, jak szybko odszedł on od apostołskiego modelu przywództwa. Apostołowie ustanowili starszych (liczba mnoga) we wspólnotach lokalnych - nie było tam innych organizacji i też centralnego zarządzania. Jednak po niewielu latach jeden człowiek stawał się jedynym biskupem dla większości wspólnot lokalnych (patrz 3 list Jana). W wieku 3 biskupi mianowani byli przez innych okolicznych biskupów i ordynowani potem przez dwóch z nich po wybraniu przez wspólnotę. Biskupi wielkich miast byli bardziej wpływowi niż biskupi prowincjonalni i przyjęli nazwę biskupów metropolitalnych (lub metropolitów). Ci stali się zarządzającymi

urzędnikami kościoła. W końcu metropolici Jerozolimy, Antiochii, Aleksandrii i Rzymu stali się patriarchami kościoła (patriarchowie Konstantynopola dołączyli do ich grona w 4 wieku).

Wiek IV (lata 300) - CHRZEŚCIJAŃSTWO OFICJALNĄ RELIGIĄ IMPERIUM

Dioklecjan (cesarz Rzymu w latach 284-305) wprowadził porządek przez nałożenie reguły totalitarnej. W r. 303 postanowił wyeliminować chrześcijaństwo poprzez gwałtowne prześladowania, jakich kościół jeszcze nie widział. Oznaczało to również burzenie budynków kościelnych (kościół zaczął stawiać budowę w wieku III). Dioklecjan skonfiskował chrześcijańskie książki i uwięził kler. W r. 304 chrześcijanom rozkazano składać ofiary bożkom, by przez to uniknęły śmierci. Wiele osób otrzymało od przyjaciół sympatyzujących z nimi fałszywe dokumenty stwierdzające fakt złożenia takiej ofiary. Wielu jednak poniosło śmierć.

Głównym problemem w kościele w wiekach III i IV było pytanie, co zrobić z tymi, którzy pokutowali za odstępstwo pod presją prześladowań. Grupa nazwana nowacjanami (od imienia Nowacjana, który zginął w prześladowaniach w r. 258) ustanowiła denominację "czystych", którzy (1) odrzucali każdego, kto załamał się podczas prześladowań, (2) wymagali od członków powtórnego chrztu, i (3) odmawiali przebaczenia poważnych grzechów po przyjęciu chrztu. Mieli dość zdrową biblijną teologię i zostali wchłonięci przez główny nurt chrześcijaństwa, jednak jako oddzielna grupa istnieli do wieku VII.

NAWRÓCENIE CESARZA

W roku 312 cesarz Konstantyn, jak mówi jego osobiste świadectwo zanotowane pod koniec jego życia, w czasie modlitwy ujrzał znak krzyża ponad słońcem na południowym niebie i usłyszał słowa: "W tym znaku zwyciężysz". Konstantyn podbił Maksencjusza, który niemądrze zdecydował, by walczyć poza miejskimi fortyfikacjami. Historia ta jest kwestionowana, ale nie nawrócenie Konstantyna.

Konstantyn budował kościoły używając wzoru rzymskiej prostokątnej bazyliki. Jego matka pojechała na pielgrzymkę do Ziemi Świętej (326-327) i rozkazała zbudować tam wiele znaczących katedr.

W roku 313 chrześcijaństwo zostało zalegalizowane. Konstantyn utożsamiał słońce (jego szczególną boskość) z chrześcijaństwem. W r. 321 ustanowił pierwszy dzień tygodnia świętem chrześcijańskim i nazwał je Dniem

Słońca. Wiele pogańskich budynków, zwyczajów i tradycji zostało zaadoptowanych do chrześcijaństwa. Z wieku IV (r. 336) pochodzi pierwsza wzmianka o Bożym Narodzeniu 25 grudnia. Święta Wielkanocne obchodzono przez cały tydzień - z Palmową Niedzielą i Wielkim Piątkiem - poprzedzonymi Wielkim Postem. Konstantyn wkrótce stał się nieoficjalnym przywódcą kościoła. Chrześcijanie, którzy mieli zielone światło, cenili jego zaangażowanie. Powstało jednak pytanie ze strony tych, którzy kwestionowali jego decyzje: "co cesarz ma do zrobienia w kościele?" Konstantyn odpowiedział na to: "Czyż moim najwyższym obowiązkiem jako cesarza nie jest likwidowanie błędów i nawoływanie wszystkich do ofiarowania Wszemocnemu Bogu prawdziwej religii i odpowiedniej czci?!" Trzy wielkie dokonania Konstantyna to: (1) przeorientowanie Rzymu z pogaństwa na chrześcijaństwo, (2) zbudowanie Konstantynopola (330) jako chrześcijańskiego miasta na obrzeżach starożytnego Bizancjum, (3) zwołanie pierwszego soboru w Nicei (325), gdzie ustalono, że Chrystus był w 100% Bogiem i w 100% człowiekiem. Sobór został upoważniony do zwołania dysputy w Afryce Północnej między biskupem Aleksandrii a jego prezbiterem (starszym) Ariuszem. Ariusz utrzymywał, że Chrystus był stwórcą, jednak sam został stworzony i nie był boski tak jak Bóg Ojciec. Arianie byli znaczącą grupą przez setki lat.

Konstantyn w swoim życiu religijnym próbował uprawomocnić jedność kościoła. To jednak nigdy nie działało. Kiedy zmarł w r. 337, bizantyjski Wschód uznał cesarza jako głowę kościoła, natomiast dla Zachodu sprawa ta była wyzwaniem na przyszłość.

Synowie Konstantyna podzielili imperium, co stworzyło stały rozdział między imperium wschodnim i zachodnim. Następni cesarze byli w większości chrześcijanami - z jednym wyjątkiem. Był nim Jullian Apostata (rządził w latach 361-363), który próbował nawrócić imperium na platoński "Najwyższy Byt", przy czym nie prześladował on chrześcijan. Około r. 350 łacina zamiast greki stała się językiem chrześcijaństwa. W r. 381 chrześcijaństwo

zostało ustanowione religią Imperium Rzymskiego.

Wiek V (lata 400) - UPADEK RZYMU

PIERWSZY URZĘDUJĄCY PAPIEŻ

Leon I (Wielki) uznawany jest przez niektórych za pierwszego urzędującego papieża.

(1) Podkreślał on słowa z Mt.16,18-19: *"na tej Skale zbuduję kościół mój"* jako stosujące się do biskupa Rzymu mającego być papieżem kościoła. (2) Leon utrwalił doktrynę o 100% boskości i 100% człowieczeństwie Chrystusa jako fundamentalną dla chrześcijaństwa - szczególnie na soborze w Chalcedonie (451). (3) Zaczął działać jako władca cywilny ratując Rzym od dwóch inwazji.

GERMANIE I RZYMIANIE

Plemiona germańskie (Goci i Wizygoci) zaczęły atakować Rzym w połowie w. III. Wiele z nich przystało do arian poprzez wziętych do niewoli

rzymskich więźniów. Jednak po dwóch wiekach pokoju 24.08.410 Germanie weszli do Rzymu

i spustoszyli go w ciągu 3 dni. Nastąpiły kolejne ataki. Najślawniejszego dokonał Hun Atylla (452), którego do wycofania się namówił Leon I. Wielkie, stare miasto upadło jednak. Wielu przyczynę tego upatrywało w zaniedbaniu kultu starych rzymskich bogów. Odpowiedzią Augustyna było "Miasto Boże" - chrześcijańska duchowa wizja społeczeństwa Bożego i społeczeństwa szatańskiego.

PODCZAS GDY W BRYTANIIL...

Św. Patryk (389-461) rozpoczął swoją misję w Irlandii w r. 432. W tym czasie rządził Anglią król Artur.

Ten, wcale nie legendarny władca Rycerzy Okrągłego Stołu skutecznie obronił Anglię przed najeźdźcami.

WIEK VI (lata 500) - MNISI I KLASZTORY

Życie kościoła lokalnego w wieku VI stało się bardziej liturgiczne, ale tym, co wzbudzało emocje, były klasztory. W r. 540 **Benedykt** z Nursji (?-547) napisał swoje reguły klasztorne i stworzył podstawowy wzorzec klasztorów chrześcijańskich. Klasztory benedyktyńskie bazowały na dwóch rzeczach: **modlitwie i pracy**. Benedykt powiedział: *Klasztor powinien być tak zbudowany, by było dostępne to, co jest potrzebne: woda, młyn, ogród, piekarnia, aby mnisi nie musieli być włóczęgami. To nie jest dobre dla ich dusz.* Benedykt nie był jednak pierwszym mnichem. Ruch klasztorny zaczął się prawdopodobnie w północnej Afryce od Antoniego z Egiptu (256-356) - pierwszego znanego pustelnika. W wieku IV i V chrześcijanie - w większości święccy - usuwali się na pustynię, by uciec od

prześladowań, lub byli tam po prostu wypędzani. Niektórzy znaczni duchowni również popierali życie klasztorne. Augustyn, kiedy wrócił do północnej Afryki w r.388, stworzył grupę duchownych celibatariuszy, a Patryk popierał życie klasztorne w Irlandii - chociaż irlandzcy mnisi byli wędrownymi nauczycielami. Tak więc w ciągu wieku VI mnisi byli uznawani za najbardziej oddanych chrześcijan.

Wiek VII (lata 600) - CHRZEŚCIJAŃSTWO RZYMSKIE W BRYTANII

Na znacznym obszarze Imperium Zachodniego chrześcijaństwo w wieku VII cechowała stagnacja.

Grzegorz Wielki (papież 590-604) miał największy wpływ, ale było to pomocne tylko częściowo. Grzegorz, były mnich, napisał książkę na temat kształcenia średniego kleru. Podkreślał alegoryczną interpretację Biblii, zainteresowanie żywotami świętych i relikwiami. Miał też pozytywny wpływ. Doceniał wartości w ascetyzmie i uczył demonologii.

Największy jego dorobek powstał nie w Rzymie, ale w Anglii. Nie osiągnąwszy podporządkowania kościoła wschodniego Rzymowi, postawił sobie za cel nawrócić wszystkich "barbarzyńców" w Europie do wspólnoty rzymskokatolickiej. To oznaczało pozyskanie nie tylko tych dotychczas nie zdobytych, ale nawrócenie również arian z Germanii i celtyckich chrześcijan z Irlandii, no i także Anglii. By załagodzić stosunki z Francją (co nigdy nie szło dobrze), zetknąwszy się z kilku anglosaksońskimi niewolnikami., zabrał ich do Rzymu, by wychować ich na rzymskokatolickich duchownych.

Grzegorz próbował również nawrócić króla Edelberta z Kent, tym bardziej, że jego żona już należała do kościoła rzymskokatolickiego. Edelbert

odpowiedział na to w ten sposób, że dał arcybiskupowi Grzegorza pałac w Canterbury. Było to początkiem istnienia najslawniejszego w historii religijnego urzędu: arcybiskupa Canterbury. W niektórych częściach Anglii chrześcijaństwo istniało już od wieku IV, ale teraz miało podlegać Rzymowi. Arcybiskup Grzegorza (miał na imię Augustyn) obraził celtycką Irlandię i nigdy nie szło mu zbyt dobrze. Brytyjski konserwatyzm spowodowany przez oddzielenie od kontynentu europejskiego był dla Augustyna zbyt wielkim murem do pokonania.

W połowie VII wieku jednak irlandzcy Celtowie podjęli inicjatywę i kilkanaście misji do Anglo-Saksonii przezwyciężyło rasizm w celu zjednoczenia Brytanii. W r. 664 synod w Whitby potwierdził "urzymienie" chrześcijaństwa brytyjskiego. W r. 669 Rzym posłał do arcybiskupa Canterbury Greka imieniem **Teodor z Tarsu**. Teodor i jego towarzysz **Hadrian** z północnej Afryki są prawdziwymi założycielami kościoła rzymskokatolickiego w Anglii. Teodor mądrze potraktował Celtów, a Hadrian wniósł tam chrześcijańską kulturę śródziemnomorską.

Wiek VIII (lata 700) - ARABOWIE I IKONY

Patrząc na wiek VIII, skoncentrować się trzeba na kościele wschodnim. Jednak historia ekspansji Grzegorza Wielkiego w Brytanii ma jeszcze jeden rozdział. W VIII wieku katolicka Anglo-Saksonia i irlandzcy Celtowie stali się misjonarzami Europy. Anglo-Saksończycy dotarli do frankońskiej Galii, a Celtowie do Germanii. Celtowie byli zawsze ruchliwi i tym razem wprowadzali elementy organizacji rzymskokatolickiej. Najbardziej znanym wśród tych misjonarzy był **Bonifacy** (680-754). Po naradzie w Rzymie stał się biskupem Germanii i był później znany jako apostoł Germanów.

ARABOWIE Zainspirowani przez swój nowy bunt w ramach islamu, Arabowie rozpoczęli nieustanny podbój w wieku VIII. Zawojowali całą północną Afrykę i większość Azji Mniejszej. Trzy spośród pięciu większych miast chrześcijańskich -

Aleksandria, Antiochia i Jerozolima wpadły w ręce muzułman. Pozostał tylko Rzym i Konstantynopol. Imperium wschodnie przetrwało - z Konstantynopolem jako swoim centrum kulturalnym i politycznym, jednak na okrojonym terytorium.

IKONY W tym czasie wschodni cesarz Leon III (ikonoklasta =obrazoburca) w r. 726 rozpoczął atak na sprawę używania ikon, utrzymując, że to bałwochwalstwo. Rozwścieczony tłum zamordował jednego z jego urzędników posłanych do zastąpienia ikony przez krzyż. Papież potępił ruch Leona. Ikony popierało wielu mnichów (były wytwarzane i sprzedawane), ale zostały ogłoszone jako nielegalne przez synod biskupów w Konstantynopolu (754). Syn Leona kontynuował walkę, ale jego wnuk nie przejmował się zbyttnio tą sprawą, a wdowa po nim poddała rewizji ów zakaz ikon. Sprawa

została w końcu rozwiązana przez mnicha palestyńskiego **Jana z Damaszku** (730-760), który powiedział, że ikony mają być używane nie jako przedmiot czci, ale jako cenny dodatek wizualny do edukacji. Miały przypominać obiekt i służyć wierzącemu jako

pouczenie i towarzyszyć mu w czasie oddawania Bogu czci. Pogląd ten przyjęto na 7 Soborze Ekumenicznym w Nicei w r. 787. (ostatni sobór akceptowany przez PRAWOSŁAWIE).

Wiek IX (lata 800) - KRÓTKI RENESANS

W TYM CZASIE NA ZACHODZIE...

W dniu Bożego Narodzenia roku 800 papież ukoronował Karola Wielkiego, ostatniego z wielkiej rodziny Karolingów. Jego dziad, Karol Młot otrzymał poparcie kościoła co do swojego zwycięstwa nad muzułmanami, ale zachowywał niezależność od papieża. Pepinowi lepiej wiodło się w stosunkach z papieżem. Kiedy dał kościołowi dużą część Lombardii we Włoszech, "Darowizna Pepina" stała się w r. 754 założeniem państwa papieskiego. Karol Wielki (Charlemagne) kontynuował wiele reform kościelnych rozpoczętych przez ojca, szczególnie w dziedzinie edukacji. Pracował dla niego mistrzowski nauczyciel **Alkuin z Yorku**. Jego studenci kierowali klasztorami i szkołami katedralnymi w całej Europie. "Renesans Karolingów" rozjaśnił Europę przez kulturę i edukację. Jednak po śmierci Karola Wielkiego Europa popadła w chaos i wojny domowe.

PRZEPAŚĆ MIĘDZY WSCHODEM I ZACHODEM POWIĘKSZA SIĘ

Kościół wschodni i zachodni podzielony był przez różne języki (greka kontra łacina), przez inny pogląd na papieża, inne tradycje (była niezgoda na temat daty Wielkanocy) i nieco

odmienną teologię. Mimo, że wschód powstrzymał ikonoklazm (walkę przeciwko używaniu ikon), zawsze widział ikony inaczej. Wschód potępiał kościół zachodni z powodu tego, że uczono tam, iż Duch Święty przyszedł od Ojca i Syna. Sami uważali, że przynosi to ujmę Duchowi Świętemu. Uczyli, iż Duch przyszedł od Ojca **przez** Syna.

MISJE WSCHODNIE

W roku 860 książę Moraw (współcześnie Republika Czeska) poprosił cesarza Bizancjum, by przysłał misjonarzy, którzy mogliby uczyć jego ludzi o Chrystusie. Cesarz posłał dwóch braci: **Cyryla i Metodego**, którzy już znali język słowiański. Cyryl rozwinął alfabet (cyrylicę), który rozprzestrzenił prawosławie między Słowianami. Morawianie zanieśli wschodnie prawosławie na południe, do Bułgarii. Z Bułgarii wschodnie prawosławie przeniosło się do Serbii i Rumunii.

Wiek X (lata 900) - CHAOS I ROZPACZ

CIEMNE WIEKI ŚREDNIE

budowali kościoły i sprzedawali urzędy kościelne według swoich upodobań. Nastąpił upadek społeczny, duchowy i moralny. Mimo swojej potęgi papież nie był w stanie reformować kościoła. Na dodatek muzułmanie kontynuowali atak na południe. Z centralnej Azji nadeszli również Madziarowie (Węgrzy), a z północnej Skandynawii Wikingowie. W Europie był tak wielki chaos polityczny i moralny, iż wierzono, że w roku 1000 nastąpi koniec świata.

Zachód bez cesarza został podzielony między szlachtę i panów feudalnych. Właściciele ziemscy

JASNE ŚWIATŁA W CIEMNOGRODZIE

Jednym z nich było pojawienie się silnej dynastii germańskiej. **Otton**, syn jej założyciela, rozwinął przyjaźń z kościołem germańskim. To on pomaszerował na południe, by pomóc Adelajdzie, księżniczce Burgundii. 10 lat później ożenił się z nią i oboje w r. 962 zostali ukoronowani przez papieża w Rzymie.

Drugim przejawem postępu w wieku X było umocnienie systemu klasztornego zainicjowane przez opactwo w **Cluny** założone w roku **909**. Wielu szczerze wierzących ludzi przerażonych niemoralnością kościołów, zwróciło się do klasztorów po naukę i zachowanie czystości.

Trzecim znaczącym przejawem rozwoju było wprowadzenie chrześcijaństwa do Rosji. Około r. 988 **Włodzimierz**, książę kijowski, zdecydował, że jego imperium potrzebuje jednej z większych religii światowych. Po

wysłaniu posłów w celu zbadania islamu, judaizmu oraz chrześcijaństwa wschodniego i zachodniego, zdecydował się na chrześcijaństwo wschodnie. Mówi się, że głównie przyczyniło się do tego piękno kościoła św. Zofii w Konstantynopolu. Włodzimierz zarządził masowy chrzest Rosjan w kościele prawosławnym, który pozostał kościołem państwowym do roku 1917.

Wiek XI (lata 1000) - REFORMA, ROZŁAM I KRUCJATA

Mówiąc ogólnie - by nie powiedzieć za dużo - wiek XI był lepszy dla kościoła niż wiek X

REFORMA W KOŚCIELE ZACHODNIM

Ruch monastyczny wieku X doprowadził do reformy mentalności w wieku XI. Waga tej reformy pochodziła od **Hildebranda (papież Grzegorz VII, 1073-85)**. Reformatorzy nalegali, by uznać, że: (1) duchowieństwo, nie cesarz powinno wybierać urzędników kościelnych, szczególnie papieża; (2) sprzedawanie urzędów kościelnych było złe; (3) duchowieństwo powinno zachowywać celibat. Kiedy cesarz **Henryk IV** wszedł w konflikt z Hildebrandem, papież ekskomunikował go. Henryk pojechał do Italii i przez 3 dni stał na śniegu przed twierdzą, gdzie stacjonował papież, zmuszając go w ten sposób, by przebaczył cesarzowi. To pokazuje władzę papieża, ale to również pozwoliło Henrykowi kontynuować jego walkę przeciwko reformatorom. W końcu wszystkie 3 główne pałacie Europy (Anglia, Francja, Święte Imperium Rzymskie) uznało papieża jako zwierzchnika kościoła.

ROZŁAM

W roku 1043 Michał Cellariusz został mianowany patriarchą kościoła prawosławnego w Konstantynopolu. Cellariusz był zapalonym zwolennikiem stylu Wschodu tak samo, jak reformatorzy na Zachodzie. W latach 40-tych po inwazji Normanów na terytorium Bizancjum w południowej Italii duchowieństwo wschodnie zostało zastąpione zachodnim. Różnica była następująca:

WSCHÓD	ZACHÓD
* papież ma władzę tylko na zachodzie	* papież jest zwierzchnikiem nad całym chrześcijaństwem
* kwaszony chleb w Eucharystii	* niekwaszony chleb w Eucharystii
* duchowni mogą się żenić	* duchowni w celibacie
* różna liturgia i różne dni postu	

Patriarcha odparował cios zamykając wszystkie kościoły rzymskokatolickie w Konstantynopolu. Wtedy papież posłał do Konstantynopola swego doradcę, ograniczonego, nietaktownego Humberta. Kiedy patriarcha zignorował go, 16 lipca 1054 w katedrze Hogia Sofia odczytał pergamin z ekskomuniką patriarchy. W następnym tygodniu również Cellariusz potępił Humberta.

PIERWSZA KRUCJATA

Mimo, że rok 1054 zwykle podaje się jako oficjalną datę schizmy, prawdziwy rozłam był zarówno opóźniony jak i zakończony przez krucjaty. W wieku X imperium wschodnie nie pozwalało zbliżyć się muzułmanom, jednak w r. 1071 nowy wróg - Turcy - pokonał siły Bizancjum, zdobywając Jerozolimę i Azję Mniejszą, zagarniając w ten sposób połowę wschodniego imperium. W r. 1095, po kolejnych apelach ze wschodu, papież Urban II zaczął nawoływać wszystkich katolików do odzyskania Palestyny. Tłum zaintonował "Deus Vult" (Bóg tego chce) - hasło Urbana dla pierwszej i jedynej zwycięskiej krucjaty.

Krucjaty były pociągające, ponieważ: (1) niosły poczucie przygody; (2) były pielgrzymką do Ziemi Świętej; (3) papież dawał przez nie bilet z czyścica do nieba; i (4) dawały świeckim coś do zrobienia, co było inne niż wstąpienie do klasztoru. (Szkoda, że nie propagowano z taką energią czynienia uczniów.)

W ciągu roku 1096 krzyżowcy dotarli do Konstantynopola. Zaopatrzeni przez cesarza zdobyli Antiochię w r. 1098 i Jerozolimę w 1099. Krzyżowcy nie brali jeńców. W swojej krwawej wyprawie zabijali nie tylko Turków, ale i napotykanych Żydów. Gwałtowność pierwszej krucjaty zainspirowała siły muzułmańskie (podzielone w tym czasie) do zjednoczenia się w celu wywarcia zemsty. Potok krucjat przez następne 200 lat zepsuł opinię o chrześcijaństwie wśród muzułmanów.

Wiek XII (lata 1100) - NOWI MNISI, NOWE SZKOŁY, NOWE KOŚCIOŁY I STARA KRUCJATA

POWSTANIE I UPADEK CYSTERSÓW

Wraz z reformą, a w następstwie umocnieniem kościoła, nastąpił kryzys w klasztorach benedyktyńskich. Edukacja, dotychczas kierowana przez mnichów, została przejęta przez duchowieństwo pozazakonne lub w końcu przez władzę cywilną. Zaczęły pojawiać się nowe systemy monastyczne, wśród których największą popularnością cieszyli się **cystersi** (założeni w r. 1079), odnoga benedyktynów. Godnym uwagi przywódcą był **Bernard z Clairvaux** (1090-1153), który założył 65 nowych klasztorów. Mówiono, że matki chowały swoich synów, a żony mężów, kiedy ten wyruszał na połów dusz. Cystersi kładli nacisk na pracę rąk bardziej niż na edukację i był to wiodący system monastyczny w wieku XII. Jednak u schyłku wieku sukces stał się ich porażką. Byli bogaci i sławni z powodu fachowości w rolnictwie i niedbali w rozwoju duchowym.

SCHOLASTYCY

Ta grupa przerzuciła most pomiędzy kościołem a uniwersytetami - jako centrami wyższej edukacji. Scholastycy (= ludzie szkolni) uważali, że prawdę należy odkrywać nie poprzez wstępną ślepią wiarę, ale - szczególnie prawdę chrześcijańską - poprzez badanie, dociekanie i potwierdzanie, konfrontowanie, zaprzeczanie, używając do tego logiki i argumentów. Trzej najznakomitsi przedstawiciele scholastyki to: **Anzelm** (1033-1109), nauczający: (1) że śmierć Chrystusa była zadośćuczynieniem dla Boga, a nie okupem zapłaconym szatanowi (= nauczanie Orygenes);

(2) ontologicznego dowodu na istnienie Boga; **Abelard** (1079-1142), którego metoda (wątpienie, pytanie, argumentowanie, odkrycie prawdy) stała się podstawą uniwersyteckiego sposobu edukacji; oraz później **Akwina** (1225-1274).

NOWY SPOSÓB BUDOWANIA KOŚCIOŁÓW

Początkowo Konstantyn i jego matka (wiek IV) budowali kościoły na wzór bazyliki czyli stylu

rzymskich domów spotkań. Ostatecznie kościoły zachodnie przyjęły styl nazywany **romańskim** - charakteryzujący się masywnymi filarami podtrzymującymi beczkowe sklepienie katedry. Było w nich ciemno, bo miały niewiele okien. W r. 1144 w Paryżu zakończono tworzenie nowego stylu - **gotyckiego**. Kościoły były podtrzymywane od zewnątrz przez łuki przyporowe pozwalające na więcej okien. Styl ten odznaczał się delikatnością i pomalowanymi filarami, które wznosząc się strzeliście ku niebu zdawały się wskazywać na Boga. Kościół wschodni rozwinął i utrzymał styl bizantyjski: Okrągłe cebulowate katedry oddające wschodnią teologię, według której Bóg jest wszystko ogarniającym obrońcą, suwerennym nad każdym aspektem życia.

KONFLIKT W ANGLII

Uwagę Europy przyciągnęło dramatyczne wydarzenie w Anglii: walka **Tomasza Becketa** (arcybiskup Canterbury, 1162-1170) z królem **Henrykiem II** (1154-1189) o władzę nad kościołem. 29 grudnia 1170 na rozkaz króla czterech królewskich rycerzy zamordowało arcybiskupa przed jego własnym ołtarzem. Król był później zmuszony do publicznej pokuty. Incydent ten upamiętniony został w książkach (Chaucer, *Canterbury Tales* i T. S. Eliot, *Murder in the Cathedral*).

UPADEK DRUGIEJ KRUCJATY

Do drugiej krucjaty zachęcało nauczanie Bernarda z Clairvaux, a wspomagali ją królowie Francji i Świętego Imperium Rzymskiego. Krzyżowcy zostali pokonani w Damaszku. Kościół był zakłopotany, zaskoczony i zagniewany z powodu strat. Zachód obwiniał Wschód, wobec czego Bernard z Clairvaux rozpoczął nową krucjatę i wygrał kampanię o Konstantynopol. Ta wyprawa krzyżowa zerwała wszystkie pozostałe więzy między Wschodem i Zachodem.

PAPIEŻE PRZECHYTRZAJĄ SIĘ

W wieku XII papieże ciężko walczyli o zwierzchnictwo kościoła nad władzą państwową. By wygrać, wzmacniali inne domy królewskie. W efekcie, Francja umocniła się,

zawładnęła papieżem i przeniosła je do

siebie.

Wiek XIII (lata 1200) - ZAKONNICY I INKWIZYCJA

Nowi mnisi. nowa edukacja i nowe szkoły w wieku XII nie wzmocniły kontroli kościoła zachodniego nad swoimi wiernymi. Wręcz przeciwnie. W wieku XIII rozwinęło się wiele nowych pomysłów - niektóre w ramach kościoła, niektóre poza nim, ale wszystkie w nastroju przedreformatorskim. Kościół rzymski był coraz bardziej zagrożony i mniej efektywny w podtrzymywaniu swojej nowej niezależności, biblijnego nauczania i ducha misyjnego.

ZAKONNICY Wiek XIII to decydujący punkt rozwoju ruchu monastycznego. Ważność zamkniętych klasztorów zaczęła maleć. Istniały w dalszym ciągu, ale sprawa wyizolowanej świętości traciła popularność. Europa ustabilizowała się i bezpieczeństwo zapewniane przez klasztory nie było już tak potrzebne rozwijały się również miasta, rosła liczba ludności, która potrzebowała pomocy otwartej a nie odizolowanych mnichów. Odpowiedzią na to stali się zakonnicy. Zasadniczo byli to nauczający mnisi, którzy żyli jako asceci, ale pracowali i uczyli w miastach pomiędzy ludźmi. Najbardziej znanymi zakonnikami byli **franciszkanie** powstałe na skutek nauczania **Franciszka z Asyżu** (1182-1226) i **dominikanie** zapoczątkowani przez **Dominika de Guzman** (1170-1221). Byli to wędrowni, pracujący mnisi. Różnili się tylko tym, że franciszkanie akcentowali nauczanie i pomoc chorym, a dominikanie - kształcenie i misje, co doprowadziło do założenia kolegiów i seminariów.

ZACHODNIE MISJE DO EUROPY WSCHODNIEJ

Pionierskie misje wysyłane były do wschodniej Europy w wieku VIII i IX.

Należy pamiętać, że zaproszony do Moraw w IX. został Wschodni Kościół Prawosławny. Morawianie z kolei pozyskali Bułgarię, Rumunię i Serbię. W wieku X królowie Słowacji, Polski i Węgier zaprosili zachodnich chrześcijan z Germanii. Ludność tych krajów stanowili głównie uciskani chłopcy, rozgniewani na chrześcijaństwo, a szczególnie na Germanów. Trwało to do wieku XIII, kiedy ludzie ci przyjęli chrześcijaństwo. Akcentowano wtedy nauczanie. powoływanie i

wychowywanie duchowieństwa lokalnego, rozwój diecezji i parafii, które zbliżały ludziom chrześcijaństwo

WALDENSI Istnienie tej przed-reformatorskiej grupy jest odbiciem nastroju tego wieku. Początkowo byli naśladowcami bogatego kupca z Lyonu, **Piotra Waldo**. Nawrócony około roku 1175 prowadził życie w ubóstwie i ewangelizował, używając Nowego Testamentu przetłumaczonego na język odbiorców. Początkowo był popierany przez kościół, ale ten wkrótce uświadomił sobie niebezpieczeństwo. W ciągu roku 1214 papież ogłosił waldensów (i inne nieautoryzowane grupy) heretykami, którzy mają być ścigani przez inkwizycję. Waldensi przetrwali jednak aż do czasu wielkiego wpływu reformacji w środkowej Europie. Potępiono ich dlatego, że uznawali kościół katolicki za "nierządnicę Babilon". Uczyli Biblii, odrzucali kler, modlitwy za zmarłych i wszystkie katolickie święta za wyjątkiem niedzieli, ponieważ nie mogli ich znaleźć w Nowym Testamencie.

INKWIZYCJA W wieku XII kościół zaczął "oczyszczać się" od "heretyków". W połowie w. XIII przyjęło to oficjalną formę akcji prowadzonej przeważnie przez dominikanów, którzy byli ulubionymi agentami papieża. Inkwizycja była specjalnym trybunałem upoważnionym do osądzania zarówno czynów jak i intencji. Inkwizytor był sędzią i ławą przysięgłych w jednej osobie. Powoływani byli świadkowie i przysięgli, ale inkwizytor nie był zobowiązany do liczenia się z ich głosem. Zasadniczo lepiej było przyznać się do stawianych zarzutów niż podejmować obronę. Wyglądało to zazwyczaj tak: Inkwizytor, lub jego wikariusz przybywał do miejscowości i wzywał w swoich kazaniach do przyznania się do herezji. Następował okres łaski, kiedy każdy mógł wyznać grzech herezji. Potem przeprowadzano specjalny proces inkwizycyjny, gdzie sądzeni byli ludzie, którzy nie wyznali herezji. Proces taki trwał lata, a aresztowani nie przyznający się więzieni byli w okropnych warunkach, bito ich i torturowano. W połowie XIII w. przekonani heretycy przekazywani byli państwu, które zobowiązane było ich stracić. Inkwizycja

nigdy nie działała dobrze. Wyeliminowała parę kultów (np. **katarów** - wierzących w Boga NT i innego Boga ST.) Ale nie udało jej się

Mimo, że pierwsza krucjata zaowocowała założeniem całego szeregu zachodnich państw na Bliskim Wschodzie, które przetrwały prawie 200 lat, to jedynym realnym ich skutkiem stała się permanentna przepaść między Kościołami wschodnim i zachodnim.

Wiek XIV (lata 1300) - ROZDZIAŁ PAPIESTWA, CENTRUM PRAWOSŁAWIA W MOSKWIE

WIELKA SCHIZMA PAPIESKA 1378

W roku 1305, kiedy urząd kardynała nadawany był Włochom lub Francuzom, papieżem został wybrany arcybiskup Bordeaux. Ten nigdy nie pojechał do Rzymu. Swoją siedzibą uczynił pałac w Awinion we Francji. Był pierwszym z sześciu papieży rezydujących w Awinion (a więc pro francuskim). W roku 1367 papież Urban V przeniósł się do Rzymu, jednak presja polityczna zmusiła go do powrotu do Awinionu (w tym czasie 82% kardynałów to Francuzi). Jego następca Grzegorz XI opuścił Awinion w roku 1376 i zmarł w Rzymie w r. 1387. Pośród rozruchów i zamieszania, kardynałowie, obawiając się publicznej zniewagi, wybrali włoskiego papieża, Urbana VI (1378-1389). Ten traktował kardynałów w sposób gwałtowny i obelżywy, toteż uznali go za obłąkanego. Publicznie odrzucili jego elekcję i wybrali jednego spośród siebie, papieża Klemensa VII (1378-1394). Klemens, niezdolny przejąć władzę w Rzymie, przeniósł się do Awinionu i było wtedy dwóch papieży. Podczas tego rozłamu, w Rzymie było 4 następujących po sobie papieży, a Awinionie - 2. Próba zakończenia tej schizmy było usunięcie (w Pizie w r. 1410) dwóch papieży i wybranie nowego, ale rezultatem tego było istnienie trzech papieży. W końcu w roku 1417, na Soborze w Konstancji, usunięto wszystkich trzech i wybrano Marcina V - pierwszego papieża nad kościołem zachodnim po 70 latach rozłamu.

CZARNA ZARAZA

zławić wpływu **waldensów, Wycliffa** ani **Husa**. Wielu inkwizytorów zlinczowano.

UPADEK PAŃSTW KRZYŻOWCÓW

Każde zdobyte terytorium stawało się frontem walki, a za klęski obwiniano "ten drugi kościół". Ostatecznie państwka krzyżowców zostały zdobyte przez muzułman w r. 1291 i ruch ten utracił rozmach.

Dla przeciętnego chrześcijanina wieku XIV schizma papieska była zaledwie tematem do rozmów. O wiele większym problem stanowiła "czarna zaraza". Dymienica morowa po raz pierwszy wystąpiła w Europie w r.1347 jako epidemia znana pod nazwą "czarna śmierć", która w ciągu trzech lat zabrała z tego świata około 1/3 kościoła zachodniego. Europę w ciągu następnych lat wieku XIV i w w. XV można by opisać jako społeczeństwo zorientowane na śmierć. Właściwie sami lekarze pomagali w rozwoju zarazy. Nieświadomi istnienia wirusów i bakterii przenosili chorobę z osoby na osobę. Gdyby ludzie po prostu regularnie myli ręce, zaraza mogłaby się zatrzymać. Żydów przestrzegających ceremonialnych obmyć i kwarantanny nie dotknęła aż tak mocno.

MUZULMANIE

Muzułmańscy turcy otomańscy stanowili drugi wielki problem, zarówno w kościele zachodnim jak i wschodnim. W r. 1354 rozpoczęli swój marsz na Europę. Pod koniec wieku XIV okupowali już Bułgarię i Serbię, podporządkowując prawosławne państwa wschodnie władzy muzułmańskiej.

SERGIUSZ I KOŚCIÓŁ ROSYJSKI

Dla przypomnienia: Włodzimierz, książę Kijowa zaprosił wschodnich chrześcijan prawosławnych do Rosji w r. 988. Jego syn, Jarosław Mądry rządził od r. 1019 do 1054 i w roku jego śmierci zaczęła się Wielka (wschodnio-zachodnia) Schizma. Jarosław scementował więzy pomiędzy Rosją a Konstantynopolem poprzez przyjęcie ordynowanego w Grecji biskupa jako

zwierzchnika kościoła rosyjskiego. Stan ten trwał przez następne 400 lat. W wieku XIII Mongołowie Czingis Chana najechali na Rosję. Rycerstwo niemieckie (Zakon Kawalerów Mieczowych) próbowali skorzystać z tej inwazji, sami napadając na Rosję, żeby wejść tam z chrześcijaństwem zachodnim. Pod bohaterskim przywództwem Aleksandra Newskiego germanie zostali pokonani w r. 1242 - za to Newski został nazwany świętym. Akcja ta spowodowała w Rosji rosnącą nienawiść wobec kościoła zachodniego. Newski dobrowolnie poddał się Chanowi, który rządził Rosją ponad 200 lat. Podczas niewoli mongolskiej, jeden z największych rosyjskich chrześcijan - Sergiusz z Radonezh - około roku 1350 założył wspólnotę zakonną w lesie znajdującym się 15 km na północ od Moskwy. Było to wydarzenie wielce doniosłej wagi - z czterech powodów: (1) zakon ten był i jest do dziś kwaterą główną rosyjskiego kościoła prawosławnego; (2) Sergiusz przyniósł chrześcijaństwo niższym warstwom społeczeństwa rosyjskiego; (3) w 1380 roku zainspirował Dymitra, księcia Moskwy, by poprowadził sprzymierzoną armię, która rozgromiła siły Chana pod Moskwą i mimo, że ich nie usunął, dowiódł, że jest to możliwe; i (4) Moskwa urosła do rangi wiodącego miasta.

NIEUDANA MISJA DO MONGOŁÓW

Franciszkanie i dominikanie zainicjowali misje na wschód. Sam Franciszek z Asyżu w roku 1219 pojechał na środkowy wschód, gdzie bezskutecznie usiłował nawrócić sułtana Egiptu. Ostatecznie franciszkanie założyli 6 pól misyjnych: 3 dla Mongołów, 1 dla Afryki Północnej i 2 dla Rosji i Europy południowo-wschodniej. Misje te upadły jednak w połowie wieku XIV. Mongoł Khan Uzbek (zmarł w 1340) nawrócił się na islam. W Chinach zmiana w dynastii Ming w 1368 przyniosła sprzeciw wobec chrześcijan, co zakończyło misje chrześcijańskie na Dalekim Wschodzie na kilka wieków.

NIEPOKÓJ W ANGLII

W wieku XIV dwóch Anglików rozpoczęło ruch, który w swej istocie był przedreformacyjny: Jan Wyclif (1329-1384) /przedstawiony w „Sylwetkach historycznych”/ i William Ockham (1290-1349). William sprzeciwił się Rzymowi. Jako franciszkanin studiował w Oxfordzie, ale

odrzucał władzę papieską w sprawach świeckich. W roku 1324 został wezwany przez papieża w Awinionie Jana XXII. Będąc w Awinionie, nawoływał, by jednego papieża zastąpić kolegium papieży, utrzymując, że tylko Chrystus jest głową kościoła. Wyclif, prawdopodobnie duchowy ojciec reformacji, był profesorem w Oxfordzie i również popierał prawa rządu nad skorumpowanym klerem. Wyclif stworzył zasadniczą teologię reformacji i wydał Biblię angielską. Jego naśladowcy, lollardowie, w r. 1395 rozwinęli organizację ze swoim własnym duchowieństwem, która utorowała drogę do reformacji w Anglii.

Komentarz [AG1]: Strona: 12

Komentarz [AG2]: Strona: 12

prawdziwych wierzących, jak Luter, do powrotu do niej; i (2) ich nacisk na klasyków spowodował wprowadzenie studentom języka greckiego, a w tym języku był również napisany Nowy Testament. Luter nawrócił się dzięki studiowaniu Nowego Testamentu w języku greckim.

WIEK XV (lata 1400) - RENESANS

OD MIAST DO NARODÓW

Jedną z głównych różnic między polityką średniowieczną a współczesną jest taka, że my mamy granice, a oni mieli centra. O narodzie myślimy dzisiaj w ten sposób, że określają go granice, które muszą być chronione. Świat starożytny uważał miasta za centra królestw. Gdy wychodzisz z jakiegoś miasta-centrum, stopniowo opuszczasz dany teren z jego kulturą i przenosisz się na inny. Osia zmian w tej dziedzinie był wiek XV. Ludzie zaczęli myśleć o sobie jako o „Anglikach”, „Francuzach” lub „Rosjanach”. Czarna zaraza ogromnie zredukowała liczbę ludności. Mniejszą wartość widziano w ziemi i rolnictwie, większą natomiast w przeprowadzce do miast lub przeprowadzce z jednego miasta do drugiego, w związku z czym budziło się więcej zainteresowania tożsamością narodową.

RENEANSOWI HUMANIŚCI

„Renesans” to słowo użyte przez historyków XIX-wiecznych na określenie zmian kulturalnych w Europie w wieku XV i XVI. Oznacza „odrodzenie” i zwykle odnosi się do postępu kulturalnego i zmian w sztuce. W wieku XIV pojawiły się w domach zegary i widelce. Szczególnie jednak renesans oznacza „odrodzenie” literatury klasycznej autorstwa Platona i Arystotelesa z wieku IV i V przed Chr. Uczonych promujących tę literaturę nazywano humanistami. Z początku byli oni chrześcijanami, ale stopniowo rezygnowali z zainteresowania Biblią i przenieśli uwagę na klasyków i ich światopogląd. Mówi się na przykład, że ktoś, kto czyta „Księcia” Machiavellego (1469-1527), napisanego 2 lata przed protestem Lutera, może przypuszczać, że chrześcijaństwo nigdy nie istniało. Renesansowi humaniści dopomogli wywołaniu reformacji na 2 sposoby: (1) kompletnie zarzucili Biblię, tak że zachęciło to

JAN HUS (1374-1415) /przedstawiony w „Sylwetkach historycznych/ stanowi pomost teologiczny pomiędzy Wyclifem a Lutrem. W swojej teologii był prawdziwym protestantem. Po okresie intensywnego nauczania i pisania, głównie w Pradze, został zamordowany za swoją wiarę w wieku 41 lat.

SAVONAROLA (1452-1498) stał się zakonikiem dominikańskim w roku 1474. Swoją znaczący wkład pozostawił we Florencji, gdzie doszedł do silnej pozycji dzięki swojemu nauczaniu i przekształceniu skorumpowanego miasta w prawdziwy klasztor. Jego śmierć w wieku lat 46 nastąpiła poprzez egzekucję dokonaną za jego krytycyzm w stosunku do Rodryga Borgia, który stał się papieżem Aleksandrem VI (1492-1503). Borgia urodził się w Hiszpanii i służył w radzie papieża Kaliksta III (swojego wuja), Borgia miał ściśle powiązania polityczne i luźne zasady moralne. Wielka ilość jego dzieci była utrzymywana z pieniędzy kościelnych zarówno przed jak i w okresie, kiedy został papieżem. Stracił on Savonarolę nie z powodu jego teologii, przypominającej katolicką, ale dlatego, że sprzeciwiał się papieżowi i jego niemoralności.

HISZPAŃSKA INKWIZYCJA

Inkwizycja została poddana pod świecką kontrolę wcześniej, bo w r. 1230. Nie było tak jednak do roku 1480, kiedy katolicy monarchowie Ferdynand i Izabela uczynili hiszpańską inkwizycję narzędziem terroru z centrum w Madrycie.

PRASA DRUKARSKA GUTENBERGA

Sztukę drukowania drewnianymi klockami wynaleziono w Azji gdzieś w V w. n.e. Chińczycy wydrukowali książkę w r. 868. Jednak Jan Gutenberg (1400-1468) w roku 1445 stał się pionierem w drukowaniu ruchomymi metalowymi czcionkami - w Mainz, w Niemczech. Pierwszą wydrukowaną

przez niego książką była Biblia - w r. 1456. Drukowanie nie rozprzestrzeniło się poza Mainz aż do lat 1460-tych, ale do urodzenia się Lutra w roku 1483, rozeszło się po całej Europie.

BRACIA WSPÓLNEGO ŻYCIA

Ruch reformatorski w kościele rzymskokatolickim daje mocne odczucie tego, co wkrótce miało być protestantyzmem. Geert Groote (1340-1384) stał się podróżującym mnichem oddanym bogobojnemu życiu i krytykującym symonię (kupowanie urzędów) i niemoralność kleru. Jeden jego uczeń z Pragi, Florens Radewijns (1350-1400), zorganizował grupę nazywaną „Bracia Wspólnego Życia”, oddaną duchowej dyscyplinie i kształceniu. Uczyli, pisali, zakładali szkoły. Najczęściej notowanym członkiem był Tomasz Kempis (1380-1471) uczony przez Radewijnsa od 12 roku życia. Tomasz był oddany temu ruchowi przez 91 lat swojego życia. Jego książka „O naśladowaniu Chrystusa” była podręcznikiem o największym wpływie w wiekach średnich. Innym studentem w gronie „Braci wspólnego życia” był Erazm z Rotterdamu (1467-1536). W swojej filozofii Erazm był prawdziwym protestantem. Uczył i pisał, że prawda pochodzi z Biblii. Występował też przeciwko korupcji Rzymu oraz wzdrukował grecki Nowy Testament w r. 1516. Mówi się, że „Erazm zniósł jajko, które Luter wyklął”.

WSCHODNIE PRAWOSŁAWIE KONCENTRUJE SWOJĄ POTĘGĘ W MOSKWIE

W tym czasie Turcy muzułmańscy kontynuowali swój podbój Wschodu. W roku 1453 zdobyli Konstantynopol i zabili cesarza Bizancjum. W r. 1480 Turcy wylądowali na „obcasie” Italii i stanowili realną groźbę w czasach, kiedy żył Luter, szczególnie dla mieszkańców wzbrzeża Italii. Iwan III z Moskwy, zdając sobie sprawę z tego, że patriarcha Konstantynopola jest teraz pod kontrolą muzułman, potraktował to jako znak, że Moskwa ma się stać „trzecim Rzymem”(pierwszy - Rzym - i drugi - Konstantynopol, upadły na znak sądu Bożego).

WIEK XVI (lata 1500) - REFORMACJA